

Живописець козацької звитяги

Свгенія Козловська

Однією із найяскравіших і найоригінальніших сторінок минулого України є доба козаччини, завдяки якій докорінно змінився хід української історії. Постаць козака, особливо за часів розквіту Запорозжя, часто сприймалась як уособлення всього українського народу загалом. Наприклад, на гравюрі невідомого нідерландського майстра XVII ст. "Європейське державне зібрання" серед представників Іспанії, Франції, Німеччини, Англії та інших провідних держав того часу Україну репрезентовано саме зображенням козака.

Тому не дивно, що козацька тематика залишила значний слід у різних сферах української культури: літературних творах, театральному мистецтві, в роботах художників та скульп-

торів. Але особливе значення образ запорожця як воїна за святу віру і оборонця рідної землі починає відігравати наприкінці XIX ст. в атмосфері піднесення національної свідомості та спроб творчої інтелігенції сформулювати національну ідею. Саме козацька тематика давала можливість глибше

відчути героїчне минуле рідного краю, можливість апелювати до ідеї культурної та політичної окремішності від Росії.

Переглядаючи творчий доробок українських митців кінця XIX – початку XX ст., зустрічаємо зображення козаків у роботах багатьох видатних художників цього періоду – І. Репіна, С. Васильківського, М. Самокиша. Визначні твори з цієї тематики залишили також М. Пимоненко, О. Мурашко, Ф. Красицький, Г. Крушевський та інші.

Одним із представників західноукраїнського мистецтва, якого необхідно згадати у цьому переліку, був Антон Манастирський. У радянських мистецтвознавчих працях, як правило,

А. Манастирський. Автопортрет. 1919 р.

С. Васильківський. Сторожа Запорозьких вольностей. 1890 р.

А. Манастирський. Козацька школа. 1912 р.

наголос робився на тих його картинах, що оспівували новий політичний устрій, а захоплення історичним минулим згадувалось досить побіжно, незважаючи на те, що у творчому доробку митця досить багато майстерно виконаних полотен, присвячених козацтву.

Майбутній художник народився 1878 р. у селі Завалів, що на Тернопільщині. Його художня освіта розпочалася з 1895 року, коли юнак вступив до Львівської художньо-промислової школи на відділення декоративного живопису. У стінах школи майбутній художник опанував загальну художню грамоту, основи композиції, малярської техніки та архітектурних стилів. Львів на той час поступово ставав одним з осередків українського мистецького життя, де зберігалися най-

кращі традиції релігійного українського мистецтва – віртуозно виконані іконостаси, церковні розписи та ікони; до цієї сакральної скарбниці мав змогу долучитися і молодий митець.

Наступний етап у навчанні мистецтву для Манастирського починається з 1900 р. у Краківській Академії мистецтв. Краків називали тогочасним європейським культурним центром. Саме навколо Краківсько-

го університету гуртувалася творча інтелігенція; у музейних збірках було представлено найкращі твори як польських живописців і графіків, так і зразки класичного мистецтва. Краківська Академія мистецтв вважалась одним із кращих учбових закладів Австро-Угорщини. І. Труш, М. Сосенко, А. Манастирський, О. Курілас, А. Новаківський – ось лише неповний перелік митців, що до-

А. Манастирський. На кургані. 1916 р.

Ф. Красицький. Гість із Запоріжжя. 1916 р.

А. Манастирський. На водопої. 1917 р.

А. Манастирський. Прощайте, товариші. 1917 р.

лучилися до таїнств творчості у її стінах і в подальшому брали активну участь у створенні своєрідної школи західноукраїнського мистецтва [1].

На той час у польському мистецтві панувало різноманіття стилів і течій: класицизм, що поволі відживав, романтична течія, реалізм, імпресіонізм, символізм тощо. Однак, незважаючи на таку атмосферу часто-густо взаємовиключних впливів, молодий митець намагався виробити власну художню мову і продовжував працювати як художник-реаліст. У 1905 р. художник закінчує Академію і повертається до Львова.

Відтоді Манастирський відомий як майстер портрета, жанрових та історичних картин, пейзажів, натюрмортів. Займаючись живописом, митець звертався і до графіки, яка на початку ХХ ст. посідає більш значне місце серед інших видів образотворчого мистецтва. І все ж найвизначніші роботи художника з козацької тематики належать живопису.

Творчий доробок Манастирського досить неоднорідний за настроєм полотен та смисловими акцентами зображення. Два періоди його творчості, під час яких він особливо активно і плідно розробляв тему козац-

ва [2], значно відрізняються за прийомами та засобами висвітлення основної ідеї. У перший період, що охоплює 1910–1920 рр., митець присвячує основну увагу скоріше побутовим деталям, зображенню буднів запорожців чи наслідків бою. Зображень, вирішених у батально-драматичному плані, фактично не зустрічається.

Такий підхід до відображення козацької тематики був притаманний і іншим митцям, що оспівували минуле України. Як правило, до історичних тем зверталися живописці, що за покликанням і практикою були майстрами побутового жанру,

пейзажистами. Для сюжетів картин вони часто брали окремі епізоди, в яких нерідко переважав побутово-етнографічний погляд. Більшості творів властива певна романтизація у відображенні історичної давнини. Побутово-етнографічне вирішення характерне для картин О. Сластіона "На Січ" (1898), Ф. Красицького "Гість із Запоріжжя" (1901), М. Самокиша "Запорожці обідають" (1917) тощо [3]. Подібне трактування яскраво проявляється у таких картинах Манастирського, як, наприклад, "Серед степу" (1916), "На водопої" (1917) та інших. Тенденція до героїко-епічного відображення минулого, яка виразно відчувається у роботах С. Васильківського "Козаки в степу", (1890–1900), "Похід козаків" (1917), у "Похороні кошового" О. Мурашка (1900), не характерна для робіт Манастирського цього періоду, за винятком хіба що полотна "Прощайте, товариші!" (1917),

де перед глядачами розгортається сумна картина прощання вмираючого козака з вірними друзями.

Типовими роботами 1910-1920-х років, де митець змальовував саме мирні моменти козацького життя чи хвилини відпочинку, можна назвати наступні твори: "Біля вогнища" (1910), "Козацька школа" (1912), "Козаки в поході" (1910), "Серед степу" (1916), "На водопої" (1917) [4]. Композиції, як правило, одно- чи двофігурні, зображення природи є невід'ємним, часто домінуючим елементом у вирішенні загального задуму твору. Мотив вершника у цих полотнах скоріше слугує для створення враження монументальності зображення, ніж для передачі динаміки.

У пізніших роботах митця ми бачимо досить значні відмінності. Той самий мотив запорожця верхи тепер використовується для відтворення швидкого руху, як, наприклад, у полотні "Розвідник" (1955). Стрімке пересування степом передано за допомогою таких деталей, як одяг вершника, що тріпоче від вітру, гриви та хвоста коня, які також розвиваються від швидкого галопу. Загалом, козацька тема у творчості художника у

50-х роках характеризується зміною трактування образів, збільшенням рівня динаміки, меншим використанням побутових деталей і статичних зображень, посиленням драматичної схвильованості [5].

Серед найцікавіших живописних полотен, написаних митцем у розквіті його творчих сил — "Запорожець" (1932), що яскраво демонструє віртуозність Манастирського у створенні психологічного портрету, дві ілюстрації до "Тараса Бульби" (1952), "Розвідник" (1955) та "Бій козака з татариним" (1958).

Як можна пересвідчитись, митець майстерно використовує різні живописні прийоми для передачі головної ідеї творів. І хоча атмосфера та настрої ранніх та пізніх полотен Манастирського значно відрізняються, в них виразно відбивається захоплення героїчним минулим України, оспівування звитяг запорожців як захисників рідного краю.

1. Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры. Конец XIX — начало XX вв. / Н. Ю. Асеева. — К.: Наукова думка, 1989. — С. 167. — ISBN 5-12-000696-5.
2. Антон Манастирський: каталог персональної виставки. / [вступна стаття і упорядкування Г. Островського]. — Львів: Логос, 1958. — С. 7.
3. Огієвська І. В. Сергій Іванович Васильківський / Огієвська І. В. — К.: Наукова думка, 1980. — С. 98.
4. Антон Манастирський: альбом / [вступна стаття і упорядкування К. Саноцької]. — К.: Мистецтво, 1980. — С. 13.
5. Там само. — С. 23.

А. Манастирський. Запорожець. 1932 р.

А. Манастирський. Розвідник. 1955 р.

